

Михайло ПАЛАСЮК

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті іншомовна комунікативна компетентність розглядається як інтегративне утворення особистості, що має складну структуру і виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій. Наголошується, що формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки.

***Ключові слова:** іншомовна комунікативна компетентність, компетенція, вищий технічний навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і водночас на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики.

Прикметною особливістю сучасної освіти є зміна поглядів на суть навчання. Відійшли у минуле намагання подати студенту щонайбільший обсяг теоретичної інформації із зазначенням орієнтовних можливостей його практичного використання та вимоги репродуктивного відтворення цієї інформації. Натомість акцент у навчанні зміщується в бік потреби формування у майбутнього випускника системи фахових компетентностей, що допоможе йому в майбутньому якісно і ефективно виконувати свої професійні обов'язки.

У зв'язку з цим здійснюється переорієнтація методології викладання у вищій школі, що спрямована на усвідомлення

студентами суті навчання як процесу, в якому необхідність формувати систему компетентностей визначає глибину і обсяг засвоєваних теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, робить навчальний процес більш гнучким, логічно доцільним. Пріоритетною метою навчання стає формування здатності студента (майбутнього спеціаліста) не лише до професійної діяльності, а й до професійно-комунікативних вмінь, що має стати одним із засобів розширення професійних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід у сучасній освіті розглядається науковцями як одна із засадничих умов модернізації професійної підготовки конкурентоздатного фахівця у вищій школі (Е. Зеер [3]; С. Степанов [11]) і на основі світового досвіду та українських перспектив визначає освітню політику держави [5, 45].

Аналіз наукових джерел свідчить, що дослідниками вивчається контекстність, комплексність і креативність компетентнісно-орієнтованої професійної освіти (Н. Кропотова), здійснюється поняттєво-термінологічний екскурс для конкретизації сутності понять “компетентність і “компетенція”, які почали використовуватися в педагогіці з 80-х рр. ХХ ст. (В. Луговий, А. Хуторський).

На думку С. Ніколаєвої, компетентність – це “здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Вона ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, обов’язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання “вплести” в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також ставлень, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії” [8, 11].

А. Хуторський вважає, що “компетентність – це якість особистості, що передбачає володіння людиною певною компетенцією, під якою, зі свого боку, розуміється сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності стосовно певного кола предметів і процесів” [14, 59].

Іншомовна підготовка фахівців технічних спеціальностей є одним із важливих складників сучасної системи вищої технічної освіти, оскільки сприяє здатності особистості розв'язувати повсякденні та професійні проблеми засобами іноземної мови. Тому метою навчання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах є оволодіння нею як засобом комунікації і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Палітра праць науковців, які досліджували різні аспекти проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності, є широкою та різноплановою. Зацікавленість науковців цією проблемою підкреслює актуальність досліджень у цьому напрямі. Проте деякі аспекти цієї проблеми потребують подальшого дослідження, а саме: визначення місця іноземної мови в системі підготовки фахівця, дослідження шляхів ефективного формування іншомовної компетентності в сучасному інформаційному глобалізованому суспільстві, аналіз критеріїв сформованості іншомовної компетентності в студентів немовних спеціальностей тощо. Тому *метою статті* є аналіз шляхів формування іншомовної компетентності (на прикладі німецької мови) у студентів вищих технічних закладів освіти у контексті підвищення якості їхньої професійної підготовки.

Серед дослідників немає одностайної думки щодо визначення поняття іншомовної компетентності. Сучасні українські дослідники визначають термін “іншомовна комунікативна компетентність” як знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст яких охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власне комунікативні надбання [9, 6 – 7]; знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [13, 14].

Таким чином, опираючись на досвід попередників, іншомовною комунікаційною компетентністю будемо вважати якість фахівця, що включає у себе сукупність компетенцій щодо володіння іноземною мовою в інтеграції з професійними знаннями, вміннями,

навичками та здатність розв'язувати проблеми, які виникають у професійному та соціокультурному середовищах.

Отже, компетенція трактується як задана вимога підготовки людини до професійної діяльності, а компетентність – її особистісна якість (характеристика). Якщо професійна компетентність визначається ступенем володіння ключовими, базовими компетенціями, то іншомовна компетентність – як набір компетенцій включає в себе лінгвістичну компетенцію (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення та оперування); тематичну компетенцію (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматичну компетенцію (здатність користувача логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення); соціокультурну компетенцію (знання соціокультурного контексту); компенсаторну компетенцію (вміння досягти взаєморозуміння); навчальну компетенцію (вміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування); комунікативну компетенцію (уміння спілкуватися зі співбесідником, тобто вміння співпрацювати).

Формування комунікативної компетенції, що передбачає не лише оволодіння відповідною іншомовною технікою (тобто мовну компетенцію), але й засвоєння немовної інформації, необхідної для адекватного взаєморозуміння, вважається сьогодні одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов.

Зауважимо, що Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти визначають комунікативні мовні компетенції як такі, що забезпечують людині можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби [1, 4 – 5].

У “Проекті державного освітнього стандарту з іноземної мови” зазначається, зокрема, що “комунікативна компетенція складається з трьох головних видів компетенцій: мовленнєвої, мовної та соціокультурної, які, своєю чергою, також включають цілу низку компетенцій [10, 7].

Таким чином, іншомовна комунікативна компетенція ґрунтується на таких компетенціях:

– мовній, яка включає знання фонетики, лексики, орфографії, граматики та відповідні навички. Фонологічна компетенція включає фонетичні знання та мовленнєві слуховимовні навички; лексична –

лексичні знання і мовленнєві лексичні навички; граматична – граматичні знання і мовленнєві граматичні навички [7, 16];

– мовленнєвій, яка включає такі види компетенцій, як аудіювання, говоріння, читання та письмо.

Компетенція у говорінні включає компетенцію у монологічному й діалогічному мовленнях, тобто вміння сприймати ці види мовлення на слух з подальшим відтворенням, обговоренням й інтерпретацією почутого. Під час вивчення німецької мови дуже важливо досягти високого рівня комунікативної компетенції, не перебуваючи серед її носіїв. Одним з важливих завдань навчання іноземної мови в університеті є розвиток у студентів умінь будувати усні монологічні висловлювання. Для цього викладач має використовувати різні прийоми роботи й створювати на занятті реальні й уявні ситуації спілкування.

Сучасний стан розвитку системи навчання іноземних мов, а також умови діяльності університетів спричиняють необхідність зміни деяких усталених підходів до формування механізмів іншомовного спілкування та розгляду іноземної мови як важливого засобу міжкультурної компетенції. Спостереження за навчальним процесом та практика роботи в університеті свідчать, що переважна більшість студентів уміють будувати лише прості висловлювання, тобто окремі речення. Досвід роботи в університеті підтверджує, що найефективніший спосіб навчання монологічного висловлювання – це оволодіння цілими групами лексики, а не введення та закріплення окремих слів. Під час групування мовного матеріалу доцільно використовувати ситуативно-тематичний принцип, який передбачає поєднання слів за їх належністю до певної ситуації у межах конкретної теми.

Говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою. Спілкуючись рідною мовою, студент думає лише про те, що сказати і в якій послідовності. При говорінні іноземною мовою він повинен активізувати свої граматичні, лексичні, фонетичні навички, щоб процес говоріння був правильним, тобто мав певний зміст, був чітким та динамічним.

Компетенція в аудіюванні полягає в умінні сприймати на слух будь-яку інформацію, що звучить як з вуст як мовця, так і з будь-якого технічного джерела. Компетенція в читанні – це здатність

читати будь-який друкований текст. Письмова компетенція – це здатність письмового вираження думок у межах тематики і будь-якої актуальної інформації.

Соціокультурна компетенція включає країнознавчу, лінгво-країнознавчу та соціолінгвістичну компетенції.

За [4, 8] країнознавча компетенція – це знання про народ, що є носієм мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї. Лінгвокраїнознавча компетенція – це здатність сприймати мову в її культуроносній функції, з національно-культурними особливостями. Включає знання мовних одиниць, у тому числі з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій. Соціолінгвістична компетенція – це знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів.

Виходячи із завдань підготовки фахівців у технічних вищих навчальних закладах у сфері іншомовної освіти, важливо розглядати формування у студентів комунікативної компетенції з урахуванням специфіки професійних інтересів у рамках спеціальності – спеціалізоване змістове наповнення (спеціальна термінологія, типові ситуації спілкування та жанрова специфіка фахової мови), контекстне вивчення мови, зокрема граматичних явищ, фокусування уваги на практичному використанні мови тощо. Це повною мірою стосується професійно орієнтованого навчання, оскільки через призму моделювання процесу спілкування в комунікативних ситуаціях можна відтворити багатогранний зміст майбутньої фахової діяльності студентів.

Принципи організації навчання іноземної мови на базі професійно спрямованої технології сприяють не тільки швидкому та ефективному оволодінню мовними навичками й уміннями, але й характерними здібностями:

– виявляти особливості форми, значення та вживання мовних одиниць;

- зіставляти явища іноземної мови з їх еквівалентами в рідній;
- аналізувати лексичні та граматичні явища мови, що вивчається;
- вибирати відповідні мовні засоби для спілкування;
- практично використовувати всі сучасні технічні засоби навчання у формуванні навичок іншомовного спілкування [12].

Мета навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі передбачає формування у студентів вміння іншомовного спілкування у реальних ситуаціях, тобто набуття іншомовної комунікативної компетентності в обмеженому обсязі, причому на її реалізацію відводиться порівняно мало часу. Проте, як свідчить практика, кінцева мета навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі технічного спрямування досягається на 30 – 40%. Причини викладачі називають різні: недостатня кількість годин, що відводиться на вивчення іноземної мови; низький рівень сформованості мотиваційно-ціннісної сфери студентів; недостатня активність студентів, що знову ж таки зумовлено недостатньою кількістю часу для активного тренування та практики студентів в аудиторії тощо. Саме тому викладачі повинні докладати відповідних зусиль для подолання негативних факторів, які перешкоджають досягненню необхідних навчальних результатів і пошуку ефективних методів та прийомів з метою підвищення якості мовної підготовки майбутніх фахівців.

Загальновідомо, що ефективним інструментом управління навчальним процесом та, зокрема, процесом навчання іноземних мов є контроль. Низка дослідників вказують на те, що багато навчальних закладів відмовляються від традиційних екзаменів, обираючи тестову форму контролю [2, 4].

Впровадження комунікативно орієнтованої методики навчання іноземних мов висуває нові вимоги до проведення тестового контролю. На сучасному етапі можна говорити про новий комунікативний етап розвитку тестування. Водночас існує низка нерозв'язаних питань щодо розробки комунікативних тестів.

Уточнюючи визначення комунікативного тесту, Н. Лаврова трактує його як тест, укладений на комунікативно значущому матеріалі, який перевіряє рівень сформованості іншомовної

комунікативної компетенції тестованого, а також його уміння розв'язувати комунікативні задачі [6, 23].

Одним із найбільш розповсюджених видів іншомовної комунікації традиційно вважається читання. На сучасному етапі перетворень української освіти володіння вміннями розуміти іншомовний текст набуває все більшої значущості і для майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Читання характеризується різним рівнем розуміння. У ході смислової обробки тексту читач не просто встановлює факти та їхні зв'язки, але і виділяє з них найбільш суттєві, узагальнює й співвідносить один з одним та відомою вже науковою інформацією. Розуміння є вирішальним моментом у процесі читання іноземною мовою. Розрізняють два рівні розуміння друкованого тексту, чинниками яких виступають внутрішні текстові зв'язки та посилання автора, – рівень значення і рівень смислу. На рівні значення відбувається розпізнавання мовних явищ наукового тексту, на рівні смислу відбувається смислове сприйняття та розуміння посилання автора як цілісного мовленнєвого твору. Перший рівень (рівень значення) забезпечує вилучення фактичної інформації тексту – розуміння фактів, що передаються мовними засобами. Другий рівень (рівень смислу) забезпечує подальшу обробку інформації, реконструювання та вилучення наукових фактів і т. д.

Читання наукового тексту вимагає складних процесів мислення, роботи пам'яті, різноманітних розумових операцій – порівняння та узагальнення, аналізу і синтезу, абстрагування, конкретизації, прогнозування та ін. Осмислювати науковий текст читачеві допомагають його власні фонові професійні знання, які створюють смисл тексту.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, наголошуємо, що іншомовна комунікативна компетентність як інтегративне утворення особистості має складну структуру і виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких допомагає майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати

як обов'язкову складову загальної фахової підготовки. Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності слід розробляти нові методологічні підходи і визначати педагогічні умови їх реалізації, над чим сьогодні працюють вітчизняні вчені та педагоги-практики.

Подальші наукові пошуки в цьому напрямі ми вбачаємо у тому, щоб конкретизувати шляхи і способи реалізації компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі.

Література

1. Власенко Л.В. Актуальні проблеми формування комунікативної компетентності студентів / Л.В. Власенко / Матеріали Міжнародної наук. конф. "Міфологічний простір і час у сучасній культурі" 12 – 13 грудня 2003. – С. 4 – 5.
2. Дегтярьова Ю.В. Методика навчання студентів немовних навчальних закладів читання англійською мовою для ділового спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 "Теорія та методика навчання" : германські мови / Ю.В. Дегтярьова. – К., 2006. – 22 с.
3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э. Сьманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
4. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т.М. Колодько. – К., 2005. – 20 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : "К. І. С.", 2004. – 112 с.
6. Лаврова Н.В. Тестирование как средство измерения сформированности коммуникативной компетенции в русском языке как иностранном в сфере профессионального общения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.В. Лаврова. – М., 1999. – 204 с.
7. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 "Теорія навчання" / Р.Ю. Мартинова. – К., 2007. – 51 с.
8. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – 267 с.

9. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 / О.О. Павленко. – К., 2005. – 40 с.

10. Проект державного освітнього стандарту з іноземної мови (загальна середня освіта) // Іноземні мови. – 1996. – № 4. – С. 3 – 13.

11. Степанов С.В. Компетентностный подход как условие подготовки современного конкурентоспособного специалиста / С.В. Степанов // Стратегія якості у промисловості і освіті : матеріали III Міжнар. конф. (Варна, Болгарія, 1 – 8 червня 2007 р.) : у 2-х т. / уклад. Т.С. Хохлова, В.О. Хохлов, Ю.О. Ступак. – Дніпропетровськ – Варна : “Фортуна” – ТУ-Варна, 2007. – Т. II. – С. 341 – 344.

12. Тадеєва М.І. Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов: європейський вимір [Електронний ресурс] / М.І. Тадеєва // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

13. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 “Теорія навчання” / Ю.П. Федоренко. – Луцьк, 2005. – 20 с.

14. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – 284 с.

Паласюк Михаил. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности у студентов высших технических учебных заведений. В статье иноязычная коммуникативная компетентность рассматривается как интегративное образование личности, обладающее сложной структурой и выступающее как взаимодействие и взаимопроникновение лингвистической, социокультурной и коммуникативной компетенции. Подчеркивается, что формирование иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов на современном этапе развития мировой общности необходимо рассматривать как обязательную складовую общей фахової підготовки.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетентность, компетенция, высшее техническое учебное заведение.

Palasiuk Mykhailo. Developing foreign language communicative competence in students of higher technical educational institutions. The article views foreign language communicative competence as an

integral formation in a personality, having complex structure and acting as interference and interpenetration of linguistic, sociocultural, and communicative competence. The author highlights that forming foreign language communicative competence in specialists-to-be at present stage of the world community development should be dealt with as an important and integral part of general specialist training.

Key words: foreign language communicative competence, competence, higher technical educational institution.